

ПРИРОДОВІДПОВІДНІСТЬ ЯК ПРОВІДНИЙ ПРИНЦИП ВИХОВАННЯ ДИТИНИ (ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ)

наук: 13.00.04 / Дворнікова Надія Степанівна.
– Київ, 2009. – 185 с.

4. Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning (2006/962/EC) // Official Journal of the European Union. – 30.12.2006. – L 394. – P. 10 – 18.

5. Towards the European Higher Education Area: responding to challenges in a globalised world: Communiqué of the Conference of

Ministers responsible for Higher Education in London, 18 May 2007.

6. Recommendation of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on the establishment of the European Qualifications Framework for lifelong learning (2008/C 111/01) // Official Journal of the European Union. – 06.05.2008. – C. 111. – P. 1 – 7.

7. Budapest-Vienna Declaration on the European Higher Education Area of 12 March 2010.

Стаття надійшла до редакції 18.10.2011

УДК 37 (477)

Тетяна Пантюк, кандидат педагогічних наук,

професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ПРИРОДОВІДПОВІДНІСТЬ ЯК ПРОВІДНИЙ ПРИНЦИП ВИХОВАННЯ ДИТИНИ (ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ)

Стаття присвячена дослідженню ідеї природовідповідності в українській педагогічній науці. Розкрито сутність і зміст принципу природовідповідності як педагогічної проблеми, показаний внесок представників української педагогічної думки у розробку даного принципу. Принцип природовідповідності визначається у якості головного у становленні і розвитку особистості.

Ключові слова: природа, людина, задатки, здібності, ідея природовідповідності, вікові особливості, принцип природовідповідності.

Літ. П.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. Ідея природовідповідності є однією з фундаментальних теорій та практики освіти та виховання. Вона накладає відбиток на формування змісту освіти на всіх його етапах, визначає доцільні методи навчання й виховання, презентує засоби навчально-виховного процесу тощо. Принцип природовідповідності передбачає широке врахування вікових та індивідуальних особливостей дитини, її здібностей, прагнень та уподобань. Вміння педагога враховувати у своїй діяльності чинники природного розвитку вихованця є яскравим показником його фахового рівня та майстерності. Ідея природовідповідності актуалізувалася у педагогічній науці представниками гуманістичної педагогічної думки на протигагу авторитарній освіті, а широке використання принципу природовідповідності стало в історії педагогіки своєрідним індикатором оздоровлення держави і освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Обґрунтуванню проблеми природовідповідності присвячені дослідження вчених, які здійснювалися у різних наукових напрямках, зокрема історико-

філософському, історико-педагогічному, дидактичному, психологічному. Аналіз історико-педагогічних джерел свідчить, що ідея природовідповідного навчання й виховання розвивалася й впроваджувалася такими відомими педагогами, як Г. Ващенко, А. Дістервег, Я. Коменський, Дж. Локк, А. Макаренко, І. Песталоцці, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський, Я. Чепіга та ін.

Метою статті є обґрунтування основних положень ідеї природовідповідності як провідного принципу виховання дитини в історичному аспекті та обґрунтуванні його педагогічної цінності та доцільності впровадження в сучасний навчально-виховний процес.

Виклад основного матеріалу дослідження. В “Українському педагогічному словнику” (1997 р.), принцип природовідповідності трактується як педагогічний принцип, згідно з яким вихователь у своїй діяльності повинен керуватися факторами природного розвитку дитини [3, 270]. У “Педагогічній енциклопедії” (1964 – 1968 рр.) дефініція “принцип природовідповідності” формулюється як “педагогічний принцип, згідно з яким вихователь у своїй діяльності повинен керуватися факторами природного розвитку дитини... Його основний зміст охоплюється

ПРИРОДОВІДПОВІДНІСТЬ ЯК ПРОВІДНИЙ ПРИНЦИП ВИХОВАННЯ ДИТИНИ (ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ)

принципом урахування вікових особливостей дітей” [2, 508].

Проблемі природовідповідності присвячено чимало місця на сторінках праць відомих українських педагогів, які активно шукали таку освітню модель, яка б найкраще відповідала природі дитини, її характеру і темпераменту, психологічній конституції тощо. Для цього, доводили вчені, виховник повинен глибоко знати людину у всіх її життєвих виявах. Так, К. Ушинський у передмові до відомої праці “Людина як предмет виховання”, визначаючи мету виховання, писав: “Вихователь повинен прагнути пізнати людину такою, якою вона є в дійсності, з усіма її слабкостями і в усій її величі, з усіма її буденними, дрібними потребами, з усіма її великими духовними вимогами. Вихователь повинен знати людину в сім’ї, суспільстві, серед народу, серед людства й на самоті зі своєю совістю; у будь-якому віці, у всіх класах, у всіх становищах, в radoцях і горі, в приниженні й у величі, в розквіті сил і в недозрі, серед необмежених надій і на смертному одрі, коли слово людської втіхи вже безсиле. Він повинен знати спонукальні причини найбрудніших і найвищих вчинків, історію зародження злочинних і великих думок, історію розвитку будь-якої пристрасті й будь-якого характеру. Тоді тільки буде він спроможний черпати в самій природі людини засоби виховного впливу, – засоби ці величезні!” [6, 36].

Принцип природовідповідності педагога розглядали як з боку теорії виховання, так із позиції дидактики. Характеризуючи принципи природовідповідності як дидактичну проблему, Г. Ващенко писав: “Принцип природовідповідності навчання... полягає, в першу чергу, в тому, що учитель мусить ґрунтовно засвоїти здобутки сучасної психології дитинства і відповідно до того будувати навчально-виховний процес. Але, окрім цього, учитель мусить і сам навчати дітей, використовуючи методи науково-педагогічного дослідження. Зрозуміло, що так трактований принцип природовідповідності ставить до учителя дуже високі вимоги. Виконати їх може тільки добре досвідчений педагог, що цілком віддається своїй відповідальній роботі. Але поряд з тим, правдиве застосування цього принципу відкриває прекрасні перспективи в галузі педагогічної роботи з дітьми” [1, 92].

С. Русова вважала, що урахування природи дитини може слугувати підґрунтям побудови такої моделі виховання, яка б найкраще імпонувала меті людського життя: “Метою морального виховання є: з дитини, якою вона є з природи, створити різними засобами, що педагогічно нам

прислужують, людину в найкращому значенні цього слова, розвиваючи до максимуму всі позитивні здібності і зводячи до мінімуму всі її негативні нахили” [5, 64]. Вона вказує, що її попередники вважали початком виховання дитини прихід її до школи, а до цього часу дитина не потребує ніякого виховного впливу. Називаючи дитинство “ранком” людського життя, С. Русова стверджує, що “коли дитячий “ранок” проходить в несприятливих обставинах, дитина виростає слабою, з хисткою волею й небезпечними нахилами” [4, 34]. Таким чином педагог наголошує на важливості раннього виховання дитини у сприятливих для її розвитку умовах.

Найкращим вихованням педагог вважає таке, яке лише допомагає вільній еволюції духовних і фізичних сил дитини, ставить її в найкращі умови розвитку. Вирішуючи проблему співвідношення розвитку тіла, почуття чи розуму, С. Русова згідна з Ренаном, який сказав: “Збудити усі сили дитини – ось головна мета виховання”.

До виховання взагалі та фізичного зокрема С. Русова ставила такі вимоги: “1) виховання має бути індивідуальне, пристосоване до природи дитини, і 2) національне; 3) мусить відповідати соціально-культурним вимогам часу і 4) бути вільним, незалежним від тих або других урядових вимог, на ґрунті громадської організації” [4, 44]. С. Русова вважає, що виховання дітей з раннього віку має будуватися на національному ґрунті, “щоб воно було міцно зв’язано з тими вражіннями, що їх заклала в душу дитини рідна сім’я, рідна хата” [4, 185].

Ініціатором і щирим прихильником створення нової системи української освіти був також Я. Чепіга, він доводив, що вона повинна будуватися на принципово нових, гуманних, демократичних засадах і мала б стати школою праці, свободи й радості, школою дитини. Ідея природовідповідності також стала пріоритетною для вченого: “Має витворитись нова школа, не школа гніту, тлумачення, примусу, сухої усоби, а школа руху, ініціативи, волі й творчості! Утворити це так привабливе, так захоплююче, що тут єсть за що боротись і єсть на що віддати працю, розум, сили” [10, 182].

Основні завдання української школи педагог розглядав у контексті світової культури, глобально: “Завдання школи збігаються з завданнями людськості, а саме – зберегти людську природу і удосконалювати її, принатурюючи до соціальних і економічних умов життя певного народу, згідно з вимогами людської моралі” [8, 31]. Теза автора про збереження людської природи та її удосконалення вказує на важливість принципу природовідповідності.

ПРИРОДОВІДПОВІДНІСТЬ ЯК ПРОВІДНИЙ ПРИНЦИП ВИХОВАННЯ ДИТИНИ (ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ)

Природа для дитини, особливо дошкільника, повинна стати одним із головних чинників у вихованні та навчанні: “Поменше книжних знань і більше реального життя, побільше стосунків з природою. Природа вільна в своїй творчості, і те, що вона творить – прекрасне. Вона панує над дитиною” [8, 39].

Урахування принципу природовідповідності щодо розвитку дитини Я. Чепіга обґрунтовував, посилаючись на те, що дитина є органічною частиною природи і будь-яке штучне привнесення ззовні може принести шкоду дитині: “Весь ріст духовний і фізичний є внутрішня сила її природи, рух і волю котрої вона не в силах припинити. Природа розпоряджається і поверта свідомість дитини туди, де найменше опору і шкоди їй. Природа є сила, котра тим могутніша, чим більше в своєму розвитку зустрічає свободи” [8, 39 – 40]. Педагог вважав, що в освіті воля природи повинна зайняти належне місце і бути “головним цвяхом в будові освітньої системи” [8, 40].

Будуючи систему української освіти, Я. Чепіга наголошував на важливому місці в ній свободи дитини: “Ми повинні признати волю виховання й освіти в дитині. Воля, як і довір'я, любов, розкриває нам таємниці дитячої душі” [8, 41]. Виступаючи проти насильства над природою дитини, педагог закликав надавати якнайширше поле для діяльності дитини, зокрема для розвитку її рухової (моторної) сфери. Він уважав, що дитина повинна почувати себе вільною та захищеною і почуття страху не має бути місці в дитячому світі: “Жадне почуття не шкодить так фізичному і душевному добробуту дитини, а через те й її розумовому розвитку, як почуття страху”, такими словами починає Пере розділ про страх в своїй праці “Моральне виховання” [9, 15 – 31].

Одним з важливих принципів побудови освіти педагог вважав орієнтацію на дитину та її природу: “Ми й надалі залишаємося непохитними прихильниками трудової школи і все також бажаємо як найскоршого її здійснення в чистих, без всякої тенденційності, природних загально-людських її принципах. Все також перед нами не вимоги політики, не вимоги партії, тільки вимоги дитини, її природи” [10, 29].

Значний внесок в теорію виховання був зроблений Петром Франком, учителем тіловиховання Львівської гімназії, сином славетного Івана Франка. Його перу належать чимало праць, які сприяли розвитку та впровадженню фізичної культури та спорту в Україні, у них автор обстоює ідею природовідповідності виховання. Вчений доводить, що природовідповідне виховання повинно:

“1) виробити загально здоровий організм, виробити його всесторонньо, привчити скоро виконувати всі рухи, отже, виробити меткість поборюючи отяжілість та лінивість душі і тіла;

2) виробити відвагу, силу волі опанування, витривалість, карність та солідарність;

3) виробити замилювання до веселости та погідности духа;

4) розвинути замилювання до природи та любов до рідного краю;

5) відірвати від шкідливих розривок і спрямувати до більше доцільних, залежних від віку уподобань” [7, 15].

У цьому процесі П. Франко наголошує на використанні традицій, звичаїв та обрядів народу з врахуванням регіональних особливостей.

Виступаючи за обов'язкове проведення дітьми часу серед природи П. Франко пише: “Слід тямити, що день чи два проведені на лоні природи серед гір, лісів, піль та води – навіть для дітей села – це не є ніяка витрата часу. Розумна праця мусить чергуватися із розумним спочинком. Найрозумніший спочинок той, в якому відпочивають наші нерви, я тіло загартовується та скріплюється” [7].

Висновки. Наше дослідження доводить, що за своєю сутністю і змістом принцип природовідповідності навчання і виховання є складною й багатогранною науковою проблемою, вимагає виважених підходів з боку педагогів та ґрунтовних знань у царині дитячої психології та методики виховання. Вивчення цієї проблеми здійснюється у різних напрямках і галузях наук, особливо цінним та недостатньо вивченим є історико-педагогічний аспект означеної проблеми, який може слугувати підґрунтям розвитку як самої історико-педагогічної науки, так і практики впровадження ідеї природовідповідності в сучасний навчально-виховний процес.

1. Ващенко Г. *Загальні методи навчання: Підручник для педагогів. – Видання перше. – Київ: Українська Видавнича Спілка, 1997. – 441 с.*

2. Пискунов А.И. *Природосообразности принцип // Педагогическая энциклопедия: В 4 т. – Т. 3 / Гл. ред. И.А. Каиров, Ф.Н. Петров. – М.: Сов. энциклопедия, 1966. – С. 508.*

3. *Природовідповідності принцип // Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – Київ: Либідь, 1997. – С. 270.*

4. Русова С. *Вибрані педагогічні твори. – К.: “Освіта”, 1996. – 304 с.*

5. Русова С. *Нові методи дошкільного виховання. Прага: видавництво “Сіяч”, 1927. – 112 с.*

6. Ушинський К.Д. *Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології*

ІНТЕГРОВАНІЙ ПІДХІД: СУТНІСТЬ ТА МОЖЛИВІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ В ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

// Ушинський К.Д. Твори: В 6 т. – Т. 4 / Відп. за укр. видання Г.С. Костюк, С.Х. Чавдаров. – К.: Рад. шк., 1952. – С. 28 – 451.

7. Франко П. Фізичне виховання в народніх школах I-ого ступня. // Шлях виховання і навчання. – 1937. – ч. 1. – січень-лючень-березень. – С. 14 – 21.

8. Чепіга Я. Проект української школи // Світло. – 1913. – №2. – С. 31 – 42.

9. Чепіга Я. Страх і кара // Світло. – 1912. – кн. 6. – С. 15 – 31.

10. Чепіга Я. Школа в Західній Європі й Америці. Нова школа в Бьєржі А.Фарія. (Бельгія) // Вільна українська школа. – 1919 – 1920 шк.р. – серпень-грудень. – т. 1. – С. 29 – 35.

11. Чепіга Я. Школа й освіта на Україні // Вільна українська школа. – 1918 – 1919. – №8 – 9. – С. 182 – 185.

Стаття надійшла до редакції 26.10.2011

УДК 373.21:37.013

Лариса Зайцева, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти
Бердянського державного педагогічного університету

ІНТЕГРОВАНІЙ ПІДХІД: СУТНІСТЬ ТА МОЖЛИВІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ В ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

У статті висвітлено проблему впровадження інтегрованого підходу в освітній процес дошкільного закладу. Автор характеризує різні типи інтеграції, обґрунтовує принципи діяльнісно-опосередкованої пізнавальної цілісності.

Ключові слова: інтеграція, диференціація, цілісне уявлення про навколишній світ, об'єднання різних видів діяльності.

Літ. 12.

Актуальність проблеми. У стратегічних завданнях реформування змісту освіти в Україні передбачено необхідність орієнтації на інтегровані курси, на пошук нових підходів до структурування знань як засобу цілісного розуміння та пізнання світу. Зокрема, у Державній національній програмі “Освіта” сформульовано такі завдання: відбір і структурування навчально-виховного матеріалу на засадах диференціації та інтеграції, забезпечення альтернативних можливостей для одержання освіти відповідно до індивідуальних потреб та здібностей; орієнтація на інтегровані курси, пошук нових підходів до структурування знань як засобу цілісного розуміння та пізнання світу.

Аналіз останніх публікацій. У такій ситуації надзвичайно цінними й продуктивними видаються спільні пошуки педагогічної науки й практики щодо розробки інтегрованих курсів, які створили б пропедевтичну основу вивчення базових природничих дисциплін (біології, географії, хімії, фізики). Це, зокрема, такі праці, як “Віконечко” (автори Н.М. Бібік та Н.С. Коваль); “Навколишній світ” (Т. Пушкарьова); “Художня праця” (В. Тименко); “Торішок” (М.С. Ващуленко, Н.М. Бібік, Л.П. Кочина); “Довкілля” (В.Р. Льченко, К.Ж. Гуз); “Ознайомлення з довкіллям” (Н.В. Гавриш, А.М. Богущ) та ін.

Мета статті – розглянути шляхи впровадження інтегрованого підходу в освітній процес та запропонувати один з можливих його варіантів.

Виклад основного матеріалу. Проблема

інтеграції знань із багатьох наукових напрямів у рамках одного курсу не проста. У більшості випадків об'єднання природничих, суспільних знань йде шляхом почергового їх вивчення. Цей варіант структурування змісту освіти не можна назвати інтегрованим, в результаті він мало сприяє формуванню цілісного бачення навколишнього світу. У свідомості дитини складається набір ніяк не пов'язаних один з одним знань з різних наук.

Дійсна інтеграція, на думку науковців (К.Ю. Колесіна, Ю.М. Колягін, А.В. Миронов), можлива за умов, коли поняття, які розглядаються, будуть пов'язуватися з методами пізнання. Дитина повинна засвоїти не тільки знання, а й той спосіб мислення, за допомогою якого воно було отримане.

Так А.В. Миронов зазначає, що навчальний предмет “Ознайомлення з навколишнім світом” необхідно дійсно зробити інтегрованим, а не конгломератом знань із різних дисциплін. Тобто, з одного боку, це повинно бути об'єднання знань про навколишній світ в одному курсі, а з другого, – формування цілісного погляду дітей на навколишній світ, визначення в ньому свого місця [9].

О.Я. Савченко зазначає, що метою інтегрованих уроків є створення передумов для різнобічного розгляду учнями певного об'єкта, поняття, явища, формування системного мислення, збудження уяви, позитивного емоційного ставлення до пізнання.